

АНОТАЦІЯ

Толмачова І. Г. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021.

Актуальність теми зумовлена активним поширенням медіазасобів серед усіх верств населення України. Особливо це стосується учнів початкової школи, які систематично використовують сучасні гаджети та вже з шестирічного віку є залежними від медіаінформації, онлайн-розваг, віртуального спілкування. Відповідно до Концепції Нової української школи здобувачі освіти закладів загальної середньої освіти мають володіти інформаційно-цифровою компетентністю, а тому вже з першого року навчання молодших школярів необхідно враховувати інтереси, інформаційні потреби та пріоритети здобувачів освіти, вчити учнів початкової школи здобувати знання, відкривати нові перспективи, можливості для саморозвитку та самовдосконалення, використовуючи дидактичний потенціал медіазасобів; пропонувати розв'язувати освітні завдання через вебресурси, програмове забезпечення медіазасобів. Такий комплекс завдань потребує від учителя початкової школи професійних знань, умінь, навичок щодо роботи з медіазасобами. А, отже, сучасний учитель має бути медіакомпетентним фахівцем педагогічної діяльності, який зможе сформувати відповідну компетентність у молодших школярів.

Такі зміни в освіті у свою чергу спричиняють оновлення моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти, адже саме молодші школярі є найбільш залежними від медіазасобів, щоденно поринають у світ віртуального життя, не усвідомлюючи наявності фейків, дезінформації, маніпуляції та вплив такої

інформації на розумовий, психічний, моральний розвиток особистості. Тому від медіакомпетентного вчителя початкової школи залежить адаптованість підростаючого покоління до тих реалій, які висуває інформаційний простір XXI століття: уміння дітей грамотно використовувати медіазасоби, зокрема аналізувати, критично оцінювати медіаінформацію; уміння вчасно реагувати на медіавіруси; швидко знаходити потрібні дані, оперуючи медіасимволами; репрезентувати інформацію, використовуючи хмарні сервіси, соціальні мережі; передавати інформацію, комунікувати через поштові сервіси.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив констатувати відсутність чіткого визначення поняття «медіакомпетентність» у сучасному науковому полі, натомість резюмуємо, що означена дефініція тлумачиться в межах трьох підходів: психологічного, педагогічного та технологічного.

Феномен «медіакомпетентність майбутніх учителів початкової школи» розглядається автором як інтегрована характеристика компетенцій, а також індивідуальних рис особистості майбутнього вчителя початкової школи, що дозволяють уміло використовувати медіазасоби, адекватні для початкової ланки освіти, та створювати медіапродукти для подальшої професійної діяльності.

Розкрито структуру медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи, що містить такі компоненти: мотиваційний (умотивованість здобувачів освіти опанувати медіазасоби, готовність грамотно реалізовувати потенціал мережі Інтернет, зацікавленість майбутніх учителів використовувати медіазасоби в майбутній професійній діяльності), когнітивний (теоретична підготовленість здобувачів освіти з питань програмного забезпечення медіазасобів, поінформованість щодо дидактичних особливостей онлайн-сервісів: поштові, хмарні, соціальні мережі, месенджери, пошукові сервіси), діяльнісний (уміння майбутніх учителів творчо реалізовувати професійну діяльність, використовуючи авторські медіапродукти).

З урахуванням сутнісних характеристик досліджуваного поняття визначено критерії та відповідні показники сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи: мотиваційний, когнітивний, операціонально-творчий. Відповідно до критеріїв було охарактеризовано рівні сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи: високий, середній, низький.

З метою виявлення рівня сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи розроблений діагностичний інструментарій, зокрема «Діагностична карта сформованості медіакомпетентності»; анкета-питальник «Медіазасоби та їх види», анкета «Значення медіазасобів для сучасної освіти», тест «Формування особистості в умовах кіберпростору»; завдання-практикуми «План-стратегія», спостереження за роботою студентів з медіазасобами тощо.

За результатами констатувального етапу експериментального дослідження встановлено, що більшість студентів КГ та ЕГ мають низький (47,9% та 48,1%) та середній (28,3% та 25,5%) рівні сформованості медіакомпетентності, що характеризується відсутністю мотивації щодо використання в майбутній професійній діяльності медіазасобів; низьким рівнем теоретичної та практичної підготовленості до роботи з медіазасобами; невідповідністю майбутніх учителів визначати освітній потенціал програмного забезпечення та створювати авторські медіапродукти.

Автором обґрунтовано та впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти низку педагогічних умов, що спрямовані на підвищення рівня сформованості медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи, зокрема формування в майбутніх учителів початкової школи позитивної мотивації щодо застосування медіазасобів у процесі фахової підготовки та подальшій професійній діяльності; моделювання й реалізація освітнього медіасередовища ЗВО, спрямованого на формування професійних знань, умінь та навичок у майбутніх учителів початкової школи; систематичне створення майбутніми вчителями початкової школи самостійних

медіапродуктів під час вивчення фахових дисциплін. Установлено, що організація спеціального медіасередовища в закладах вищої освіти сприятиме систематичній роботі з медіазасобами, що стане результатом теоретичної та практичної підготовленості до роботи з програмним забезпеченням та вмінням майбутніх учителів створювати власні медіапродукти; дозволить здобувачам освіти адаптуватися до професійної діяльності в умовах медіатизації освіти та є запорукою успішного формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи. Медіасередовище визначається як сукупність умов (матеріально-технічних, дидактичних та організаційно-педагогічних), що дозволяють сформувати позитивну мотивацію в майбутніх учителів щодо роботи з медіазасобами, сприяють формуванню вмінь щодо роботи з різними медіазасобами, електронними платформами, сервісами, мобільними додатками, комп'ютерними програмами, формують навички створення авторських медіапродуктів. Виокремлено компоненти медіасередовища: організаційний, інформаційний, матеріально-технічний, технологічний.

Дослідно-експериментальну роботу проведено на базі ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (м. Суми), КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (м. Харків).

До дослідження було залучено 317 майбутніх учителів початкових класів: 158 осіб контрольної групи, 159 – експериментальної групи.

Реалізація педагогічних умов здійснювалась на підставі впровадження авторського спецкурсу «Основи медіатизації освіти в початковій школі» в процес професійної підготовки майбутніх фахівців з урахуванням наступних принципів: системності, зв'язку навчання з життям, свідомості, активності, партнерства.

Доцільними при реалізації першої педагогічної умови (*формування в майбутніх учителів початкової школи позитивної мотивації щодо*

застосування медіазасобів у процесі фахової підготовки та подальшій професійній діяльності) було запровадження низки форм, методів, прийомів навчання майбутніх учителів, що мають інтерактивну спрямованість, зокрема модеративні семінари; прийоми «Mind-Map», брейнрайтингу; знайомство з популярним відеохостингом «Ютуб», перегляд тематичних відеоматеріалів.

Упровадження другої педагогічної умови (*моделювання й реалізація освітнього медіасередовища ЗВО, спрямованого на формування професійних знань, умінь та навичок у майбутніх учителів початкової школи*) відбувалось через включення до змісту професійно-орієнтованих дисциплін модулів про розвиток медіазасобів, зокрема «XXI століття – епоха інноваційних технологій», «Викладання в початковій школі: в минулому й зараз», «Входження закладів загальної середньої освіти до світового медіапростору: переваги й недоліки»; запровадження методу коучингу; проходження студентами онлайн-курсів Educational Era, онлайн-вебінарів; участь у вебдискусіях, педагогічному форумі «Бенчмаркінг медіакомпетентного фахівця сучасності»; аналіз уроків провідних спеціалістів початкової школи у форматі скайп-зв'язку; систематична робота з медіазасобами в аудиторний та позааудиторний час тощо.

Реалізація третьої педагогічної умови (*систематичне створення майбутніми вчителями початкової школи самостійних медіапродуктів під час вивчення фахових дисциплін*) відбувалась виключно через практичну діяльність з медіазасобами: створення авторського блогу, вебсайтів, електронної методичної скарбнички; робота з онлайн-сервісами, програмним забезпеченням, месенджерами, соціальними мережами; проходження майстер-класів у режимі вебінарів; участь майбутніх учителів початкової школи в педагогічному челенджі «Медіазасоби – вектори сучасності».

Перевірка ефективності педагогічних умов формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи здійснювалася на контрольному етапі експериментального дослідження шляхом зіставлення результатів діагностики студентів КГ та ЕГ до та після формувального етапу

експериментального дослідження. Достовірність результатів дослідження підтверджено обчисленням достовірності відмінностей за критерієм Пірсона. Порівняння результатів контрольного етапу експерименту з результатами констатувального дають підстави говорити про підвищення рівня сформованості медіакомпетентності в ЕГ, що свідчить про ефективність запропонованих нами педагогічних умов.

Ключові слова: медіакомпетентність, майбутні вчителі початкової школи, процес професійної підготовки, медіазасоби, медіапродукт, медіасередовище.

ABSTRACT

Tolmachova I. H. Formation of media competence of future primary school teachers in the process of professional training. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis on competition of a scientific degree doctor of philosophy on a specialty 015 Professional education (on specializations). Luhansk Taras Shevchenko National University. Starobilsk, 2021.

The topicality is due to the active distribution of media among all segments of the population of Ukraine. This is especially true for elementary school students who systematically use modern gadgets and have been addicted to media information, online entertainment, and virtual communication since the age of six. According to the Concept of the new Ukrainian school, students of secondary schools must have information and digital competence, and therefore from the first year of studying at primary school we must take into account the interests, information needs and priorities of students, teach primary school students to acquire knowledge, open new perspectives, opportunities for self-development and self-improvement, using the didactic potential of media; offer to solve educational problems through web resources, media software. Such a set of tasks requires from a primary school teacher professional knowledge, skills, abilities to work with media. And, therefore, the modern teacher should be a media-

competent specialist of pedagogical activity who will be able to form the corresponding competence at younger learners.

Such changes in education, in turn, lead to an update of the model of professional training of future primary school teachers in higher education, because it is younger students who are most dependent on the media, immersed in the world of virtual life, unaware of fakes, misinformation, manipulation and the impact of such information on the mental, psychological, moral development of the individual. Therefore, a lot of things depends on the media-competent primary school teacher such as the adaptation of the younger generation to the realities put forward by the information space of the XXI century; children's ability to use media tools competently, namely, analyze, critically evaluate media information, ability to respond to media viruses in a timely manner, find quickly the necessary data, using media symbols, represent information using cloud services, social networks; transmit information, communicate through e-mail services.

The analysis of psychological and pedagogical literature revealed the lack of a clear definition of «media competence» in the modern scientific field, instead, we summarize that this definition is interpreted within three approaches, in particular: psychological, pedagogical and technological.

The phenomenon of «media competence of future primary school teachers» is considered by the author as an integrated characteristic of competencies and individual personality traits of future primary school teachers, which allow using skillfully media tools adequate for primary education and creating media products for further professional activity.

The structure of media competence of future primary school teachers is revealed, which contains the following components: motivational (motivation of students to master media, readiness to realize competently the potential of the Internet; interest of future teachers to use media in future professional activities), cognitive (theoretical training of future specialists on media software, awareness of the didactic features of online services: mail, cloud, social networks,

messengers, search services), activity (the ability of future teachers to implement creatively professional activities using author's media products).

Taking into account the essential characteristics of the studied concept, the criteria and corresponding indicators of the formation of media competence of future primary school teachers are determined: motivational, cognitive, operational and creative. According to the criteria, the levels of formation of media competence of future primary school teachers were characterized, namely: high, medium, low.

In order to identify the level of formation of media competence of future primary school teachers, diagnostic tools have been developed, in particular: «Diagnostic map of the formation of media competence»; questionnaire «Media tools and their types», questionnaire «Importance of media tools for modern education», test «Personality formation in cyberspace»; tasks-workshops «Plan-strategy», observation of students' work with media, etc.

According to the results of the observational stage of the experimental study, it was found that the majority of CG and EG students have a low (47.9% and 48.1%) and medium (28.3% and 25.5%) level of media competence, which is characterized by lack of motivation on the use of media in future professional activities; low level of theoretical and practical readiness to work with media; unpreparedness of future teachers to determine the educational potential of software and create author's media products.

The author substantiates and introduces into the educational process of higher education institutions a number of pedagogical conditions aimed at increasing the level of media competence of future primary school teachers, in particular: the formation of future primary school teachers positive motivation to use media in the process of professional training and further professional activities; modeling and implementation of the educational media environment of the higher educational institution, aimed at the formation of professional knowledge, skills and abilities of future primary school teachers; systematic creation by future primary school teachers of independent media products during

the study of professional disciplines. It is established that the organization of a special media environment in higher education institutions will promote systematic work with media, which will be the result of theoretical and practical readiness to work with software and the ability of future teachers to create their own media products; will allow students to adapt to professional activities in the context of mediatization of education and it is the key to successful formation of media competence of future primary school teachers. Media environment is defined as a set of conditions (material, technical, didactic and organizational and pedagogical) that allow forming a positive motivation of future teachers to work with media, contribute to the formation of skills to work with different media, electronic platforms, services, mobile applications, computer programs, form skills of creation of author's media products. The components of the media environment are distinguished: organizational, informational, logistical, and technological.

Experimental work was carried out on the basis of the State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Starobilsk), SHEI «Donbas State Pedagogical University» (Slovyansk), Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Sumy), Public Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» (Kharkiv).

The study involved 317 future primary school teachers: 158 members of the control group, 159 belong to the experimental group.

The implementation of pedagogical conditions was carried out on the basis of the author's special course «Fundamentals of mediatization of education in primary school» in the process of professional training of future professionals taking into account the following principles: systematics, connection of learning with life, consciousness, activity, partnership.

Appropriate in the implementation of the first pedagogical condition (*the formation of future primary school teachers positive motivation for the use of media in the process of professional training and further professional activity*) was the introduction of a number of forms, methods, techniques of teaching future teachers with interactive orientation, including moderation seminars; Mind-Map

techniques, brain writing; acquaintance with the popular video hosting «YouTube», viewing thematic videos.

The introduction of the second pedagogical condition (*modeling and implementation of the educational media environment of the higher educational institution, aimed at the formation of professional knowledge, skills and abilities of future primary school teachers*) was through the inclusion in the content of professional disciplines modules on media development, in particular, «XXI century – the era of innovative technologies», «Teaching in primary school: in the past and now»; «Entry of general secondary education institutions into the world media space: advantages and disadvantages»; introduction of the coaching method; students' participating in online courses of Educational Era, online webinars; participation in web discussions, pedagogical forum «Benchmarking of a media-competent specialist of today»; analysis of lessons of leading specialists of primary school in the format of Skype-communication; systematic work with media in the classroom and extracurricular time, etc.

The implementation of the third pedagogical condition (*the systematic creation of future primary school teachers of independent media products during the study of professional disciplines*) took place exclusively through practical activities with media: the creation of an author's blog, websites, electronic methodical case; work with online services, software, messengers, social networks; passing master classes in webinar mode; participation of future primary school teachers in the pedagogical challenge «Media – vectors of modernity».

Checking the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of media competence of future primary school teachers was carried out at the control stage of the experimental study by comparing the diagnostic results of students KG and EG before and after the formative stage of the experimental study. The reliability of the results of the study was confirmed by calculating the reliability of differences by Pearson's test. Comparison of the results of the control stage of the experiment with the results of the statement give grounds

to say about the increase in the level of formation of media competence in EG, which indicates the effectiveness of our proposed pedagogical conditions.

Key words: media competence, future primary school teachers, vocational training process, media tools, media product, media environment.